

Володимир Юрійович КРАВЧЕНКО

Кандидат політичних наук, старший викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук, Дніпровський державний медичний університет, вул. Володимира Вернадського, 9, Дніпро, 49044, Україна

E-mail: politologdma@gmail.com,

Анатолій Іванович ЛІВЕНКО

Кандидат економічних наук, доцент кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук, Дніпровський державний медичний університет, вул. Володимира Вернадського, 9, Дніпро, 49044, Україна

E-mail: alivenko@gmail.com,

Volodymyr KRAVCHENKO

PhD in Political Science, senior lecturer of the Department of Language Training and Humanities, Dnipro State Medical University, Volodymyr Vernadsky Str., 9, Dnipro, 49044, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8393-2097>

Anatoliï LIVENKO

PhD in economics, associate professor of the Department of Language Training and Humanities, Dnipro State Medical University, Volodymyr Vernadsky Str., 9, Dnipro, 49044, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5967-7177>

УДК 323.22

**ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС І ПОЛІТИЧНЕ НАСИЛЛЯ:
ПРИЧИНИ ТА ХАРАКТЕРНІ РИСИ**

Received 21 May 2024; revised 19 June 2024; accepted 29 June 2024

DOI: 10.15421/352424

Анотація

Статтю присвячено вивченню основних причин, механізмів та закономірностей використання політичного насилля в контексті виборчої боротьби. Виявлено, що в умовах значної конкуренції та невизначеності результатів виборів політичні еліти можуть обирати незаконні інструменти і стратегії збереження влади: насилля, підкуп, фальсифікації, залякування і переслідування опонентів. Доведено, що використання насилля під час виборчого процесу здатне суттєво спотворити результати волевиявлення, поставити під сумнів легітимність виборів, обмежити участь опозиційних кандидатів і виборців.

Визначено, що виборче насилля передбачає використання організованого фізичного примусу, репресій, залякування, переслідувань, знищення власності до, під час та після виборів з метою вплинути на виборчий процес, поведінку виборців і результати голосування. Таке насилля стає перешкодою для проведення демократичних, справедливих, вільних та конкурентних виборів, заважає встановленню консенсусу між урядовими і опозиційними силами та може спровокувати масштабний збройний конфлікт. У підсумку, вдалося встановити, що політична конкуренція, непередбачуваність результатів виборів і етнічна поляризація суспільства збільшують імовірність виборчого насилля, глибокої політичної кризи і збройного протистояння, що може мати критичні наслідки для політичної безпеки та стійкості демократії.

Ключові слова: *політичне насилля, виборче насилля, виборчий процес, збройний конфлікт, вибори, демократичний транзит.*

ELECTORAL PROCESS AND POLITICAL VIOLENCE: CAUSES AND CHARACTERISTICS

Abstract

The article is devoted to the study of the main causes, mechanisms and patterns of political violence in the context of electoral struggle. It has been found that under conditions of significant competition and uncertainty of election results, political elites may choose illegal tools and strategies to maintain power: violence, bribery, fraud, intimidation, and persecution of opponents. It has been proven that the use of violence during the electoral process can significantly distort the voting results, undermine the legitimacy of the elections, and limit the participation of opposition candidates and voters.

It has been determined that electoral violence involves the use of organized physical coercion, repression, intimidation, persecution, and destruction of property before, during, and after elections in order to influence

the electoral process, voter behavior, and voting results. Such violence becomes an obstacle to holding democratic, fair, free, and competitive elections, hinders the establishment of consensus between government and opposition forces, and can provoke a large-scale armed conflict. It has been proven that the causes of electoral violence include the participants' desire to influence voting results, increase their advantage over competitors, intimidate disloyal voters, deprive opposition supporters of the opportunity to vote, delegitimize the electoral process, and discredit the government's ability to maintain security and the functioning of political institutions. As a result, it was found that political competition, unpredictable election results and ethnic polarization of society increase the likelihood of electoral violence, deep political crisis and armed confrontation, which can have critical consequences for political security and the sustainability of democracy.

Keywords: *political violence, electoral violence, electoral process, armed conflict, elections, democratic transition.*

Постановка проблеми.

Вибори завжди сприймалися як невід'ємний елемент розбудови демократичних інститутів та верховенства права. Вони слугували засобом вираження інтересів громадян, забезпечували прозору та мирну зміну влади. Однак, практичний досвід підтверджує, що для держав, які знаходяться в стані демократизації, політичної кризи або військових дій, виборчий процес може спровокувати насилля, збройний конфлікт і політичне протистояння. Статистичний набір даних, який містить інформацію про виборчу боротьбу з використанням політичного насилля у 129 державах з 1990 до 2012 року демонструє, що більшість таких подій мали місце в державах Азії (31%), Африки (26%), Близького Сходу (20%) та Східної Європи (15%) [Daxecker, Amicarelli, Jung 2019: 715]. Зокрема, за оцінками вчених, з 1990 по 2008 роки 60% виборів в державах Африки супроводжувалися використанням різних форм примусу і збройних конфліктів [Gutiérrez-Romero, LeBas 2020: 77]. Таке використання насилля як засобу політичної боротьби загрожує демократичному характеру виборчого процесу, призводить до викривлення результатів волевиявлення громадян, ставить під загрозу легітимність виборів і погіршує репутацію сформованих на їхній основі органів державної влади. Виборче насилля негативним чином позначається на безпеці держав, функціонуванні демократичних інститутів, стабільності політичної системи і руйнує довіру громадян до органів влади. Наслідком цього стає зловживання владою і державними ресурсами, надмірний контроль над силовими структурами і судовою владою, фальсифікація результатів голосування, переслідування опо-

зиційних кандидатів, активістів та виборців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед наукової спільноти продовжуються дискусії з приводу сутності, причин, механізмів та наслідків використання насилля суб'єктами виборчого процесу. На окремих аспектах вивчення даного явища зосередженні роботи Е.Хафнер-Бертон, С.Берч, Д.Мухлінські, У.Береншота, У.Даксекер. Зокрема, Й.Броше, Х.Ф'ельде і К.Хеглунд досліджують особливості електорального насилля в державах, які знаходяться в умовах демократичного транзиту, становлення політичного плюралізму, багатопартійності і конкурентних виборів [Brosché, Fjelde, Höglund 2020]. У.Даксекер аналізує яким чином присутність міжнародних спостерігачів позначається на імовірності виборчого насилля з боку держави проти опозиційних виборців [Daxecker 2020]. М.Вахман і Е.Голдрінг вивчають вплив політичної конкуренції на рівень передвиборчого насилля у поляризованих суспільствах [Wahman, Goldring 2020]. Д.Бранкаті і Е.Пенн зосереджують увагу на основних підходах до визначення цілей і результатів виборчого насилля [Brancati, Penn 2023]. Відомі вчені С.Берч та Д. Мухлінські досліджують механізми впливу виборчого насилля на політичну боротьбу і визначення переможця виборів [Birch, Muchlinski 2020].

Метою дослідження є вивчення основних рис, причин і закономірностей використання політичного насилля суб'єктами виборчого процесу.

Виклад основного матеріалу.

Політичне насилля і конфлікти продовжують супроводжувати виборчі процеси у різних регіонах світу. Останні дослідження

підтверджують, що у багатоетнічних суспільствах з обмеженим демократичним досвідом політична лібералізація і перехід до конкурентних виборів може спровокувати збройні конфлікти, «підвищити ризик електорального насилля і ускладнити формування міжетнічних коаліцій» [Brosché, Fjelde, Höglund 2020: 112]. Статистичні дані демонструють, що з 1989 по 2017 роки виборчий процес у більш ніж 30% держав світу супроводжувався різними формами політичного насилля, збройної боротьби і примусу, переважно в державах, які знаходяться у стані демократичного транзиту [Brancati, Penn 2023: 859].

Виборче насилля передбачає використання фізичного примусу проти учасників виборчого процесу, що посилює політичну нестабільність і поляризацію суспільства, призводить до кризи легітимності органів державної влади, порушує права людини і перешкоджає ефективній консолідації демократії. У дослідженні С.Берч та Д.Мухлінські виборче насилля визначається як різновид колективного насилля, який застосовують політичні суб'єкти в передвиборчий, виборчий і післявиборчий періоди з метою вплинути на результати волевиявлення громадян [Birch, Muchlinski 2020: 218]. Таке насилля супроводжується фізичним примусом, нападами, знищенням власності, залякуванням, дезінформацією, переслідуванням і завданням матеріальної шкоди з наміром вплинути на виборчий процес.

У.Даксекер описує виборче насилля як політичний інструмент за допомогою якого політичні еліти намагаються вплинути на виборчий процес через погрози, залякування, переслідування і фізичний примус по відношенню до кандидатів чи виборців [Daxecker 2020: 157]. Тобто, таке насилля передбачає цілеспрямоване застосування сили проти людей, власності та інфраструктури з метою втручання у виборчий процес і маніпуляції результатами голосування. Як політичний інструмент воно проявляється через напади на кандидатів, виборців, офіційних спостерігачів, виборчі дільниці, представників ЗМІ та громадських організацій. Негативний вплив насилля посилюється через використання державних силових структур з політичною

метою, слабкість суспільного контролю над владою, відсутність міжнародних спостерігачів і реального покарання за вчинені злочини. Завершення виборчого процесу також може спровокувати виборчі конфлікти через суперечливі результати виборів і нездатність судової системи продемонструвати свою незалежність під час ухвалення рішень. За таких умов, виборчий процес починає асоціюватися у громадян з ризиком застосування сили, що призводить до зменшення політичної участі і підтримки демократії, руйнування політичної довіри та соціального капіталу, а також збільшує готовність громадян повернутися до авторитарного правління без конкурентних виборів.

Заслуговує на увагу визначення виборчого насилля як стратегічного інструменту маніпуляції виборами «шляхом використання фізичного примусу, погроз і залякування виборців, кандидатів та інших учасників виборчого процесу» [Fjelde 2020: 142]. Загалом, домінуючим є сприйняття такого насилля як політичного засобу, який передбачає використання організованого фізичного примусу і залякування для впливу на явку, вибір і поведінку виборців. Головними суб'єктами виборчого насилля є держава з її політичними і силовими інститутами, правлячі і опозиційні еліти, етнічні або релігійні групи, збройні угруповання і молодіжні об'єднання. В залежності від суб'єкта таке насилля може бути засобом маніпуляції виборчим процесом або спробою опозиційної боротьби проти масових фальсифікацій. Як зазначають С.Берч і Д.Мухлінські, «суб'єкти такого насилля можуть використовувати його перед виборами для формування потрібної поведінки виборців або після виборів для покарання за нелояльне голосування» [Birch, Muchlinski 2020: 218]. З цим погоджуються Д.Бранкаті і Е.Пенн, коли головною метою виборчого насилля називають «отримання переваги над опонентами шляхом маніпуляції результатами голосування до їх офіційного оголошення» [Brancati, Penn 2023: 859]. У свою чергу, М.Вахман і Е.Голдрінг вважають, що учасники виборчого процесу використовують насилля для зменшення ефективності виборчої кампанії опонентів і зміни поведінки

опозиційних виборців, які під впливом погроз можуть утриматися від участі в голосуванні, агітації чи акціях протесту [Wahman, Goldring 2020: 94].

Поширеним залишається припущення про те, що суб'єкти виборчого процесу вдаються до використання насилля, репресій і переслідувань лише в крайньому разі, коли інші політичні інструменти не можуть забезпечити їм перемогу [Brancati, Penn 2023: 861]. Це свідчить про те, що політичні суб'єкти застосовують насилля, якщо існує імовірність, що результати виборів зменшать їхні шанси на збереження або отримання влади і державних посад. Зокрема, спираючись на досвід виборчого насилля в Індії У.Береншот робить висновок, що імовірність колективного насилля під час виборів є вищою у тих регіонах і округах, результати голосування в яких мають вирішальне значення для визначення переможця [Berenschot 2020: 173]. Тобто, вищий ризик політичного насилля характерний для ситуацій, які Л.Балселс назвала електоральним балансом або рівновагою, коли рівень конкуренції та поляризації надмірний, а підтримка кожної із політичних груп є майже однаковою [Balcells 2010: 298]. За таких умов, насилля перетворюється за засіб покарання виборців опонента, отримання додаткової переваги і консолідації власних прихильників, а імовірність виборчого конфлікту зростає для тих регіонів та виборчих округів, які характеризуються конкурентною боротьбою. Використання правлячою елітою насилля, репресій та примусу по відношенню до політичних опонентів спрямоване на залякування невдоволених виборців і утримання їх від політичної підтримки опозиційних сил.

Аналізуючи досвід політичного насилля під час президентських та парламентських виборів в Зімбабве У.Даксекер підтвердила, що ризик насилля буде вищим для виборчих округів, які мають високий рівень конкурентної боротьби між владою та опозицією [Daxecker, Rauschenbach 2023]. В районах з більшою підтримкою опозиції виборці частіше стають жертвами політичного насилля, переслідування чи підкупу з боку держави. Саме тому, правляча еліта з більшою імовірні-

стю буде застосовувати фізичний примус проти виборців у регіонах, які характеризуються високим рівнем підтримки опозиційних кандидатів чи партій. Результати виборів у 35 державах Африки демонструють, що більш поінформовані та освідчені виборці також мають вищий ризик стати об'єктами виборчого насилля, адже на їхню поведінку складно вплинути за допомогою підкупу, обіцянок чи маніпуляцій. Зокрема, досвід Зімбабве свідчить, що політично обізнані виборці (вчителі, лікарі, студентські лідери, журналісти) значно частіше зазнавали переслідувань, залякувань і фізичного насилля під час виборчого процесу [von Borzyskowski, Kuhn 2020: 16]. Таким чином, політики, які не можуть вплинути на поведінку певної електоральної групи за допомогою ненасильницьких засобів, схильні ініціювати використання фізичного примусу проти таких виборців.

За рівнем інтенсивності політичне насилля в умовах виборчого процесу можна розділити на три типи:

1) насилля низької інтенсивності – короткострокові арешти прибічників опозиції, незначні вуличні сутички між прибічниками різних політичних сил, застосування сили проти учасників акцій протесту, силовий розгін мітингів, обмеження можливості для опозиційних кандидатів брати участь у виборах;

2) насилля середньої інтенсивності – застосування тортур, вбивств, викрадень або арештів лідерів опозиції та залякування їхніх прибічників;

3) насилля високої інтенсивності – цілеспрямоване застосування політичного насилля проти великих груп людей зі значними жертвами.

Деякі вчені пояснюють використання виборчого насилля домінуванням сильного політичного клієнтелізму, який забезпечує першочерговий доступ до політичних та економічних ресурсів держави прибічникам певної політичної сили [Taylor, Pevehouse, Straus 2017: 398]. Функціонування таких неформальних політичних, релігійних, етнічних чи професійних мереж і зв'язків надає привілейований доступ до державних ресурсів і підвищує імовірність виборчих конфліктів. Найчастіше

це проявляється в державах з мажоритарними виборчими системами і високим рівнем політичної конкуренції, коли ризик поразки посилює прагнення зберегти владу і збільшує готовність застосувати насилля для впливу на результати голосування.

Посадові особи, які використовують виборче насилля мають вищі шанси перемогти на виборах, але отримують серйозні довготривалі наслідки у вигляді вуличних акцій протесту і тиску з боку міжнародної спільноти. Спираючись на дані виборчого насилля в 122 державах Е.Хафнер-Бертон з колегами встановили, що політики, які використовують насилля мають втричі вищі шанси втратити свою посаду через протести, анулювання результатів, повторне голосування чи переворот [Hafner-Burton, Hyde, Jablonski 2018: 462]. За допомогою акцій протесту опозиційні сили намагаються привернути увагу іноземних ЗМІ та міжнародної спільноти до проблеми насилля і фальсифікації виборів у їхній державі. Такі дії значно посилюють тиск на діючий уряд і погіршують його міжнародну репутацію.

Практика свідчить, що держави, які знаходяться у стані демократичного транзиту, мають вищу імовірність політичного насилля під час виборів, ніж держави з відсутньою політичною конкуренцією [Birch, Muchlinski 2020]. В політичних системах зі слабкими демократичними інститутами політичне насилля перетворюється на стратегічний інструмент маніпуляції виборчим процесом, поведінкою виборців та кандидатів. Невизначеність результатів голосування і висока конкуренція посилюють соціальні конфлікти та підштовхують суб'єктів виборчого процесу до використання насилля, як засобу політичної боротьби. Тобто, суб'єкти виборчого процесу, які відчувають потенційну поразку на виборах, можуть розглядати насилля частиною власної стратегії збереження влади або впливу на результати виборів. Ці процеси можуть бути посилені релігійним або етнічним протистоянням між учасниками політичних відносин, коли ризик поразки і відсутність ефективних політичних інститутів підвищують імовірність силового протистояння. Тобто, представники антаго-

ністичних груп можуть використати конфлікт навколо виборів для розширення підтримки та консолідації своїх прихильників.

Результати останніх дослідження демонструють, що залучення міжнародних спостерігачів та миротворців може підвищити безпеку виборів, зменшити кількість постраждалих та покращити розбудову демократичних інститутів [Fjelde, Höglund 2022: 177]. Міжнародний моніторинг дозволяє стримувати учасників виборчого процесу від застосування організованого насилля. Така увага міжнародної спільноти змушує представників влади утриматися від застосування сили через ризик міжнародної ізоляції, санкцій, втрати легітимності та фінансової допомоги. Однак, міжнародні спостерігачі мають обмежений вплив на зменшення інтенсивності насилля, суб'єктами якого є представники опозиційних сил. Це пов'язано з тим, що для опозиційних груп потенційні втрати і ризики від використання силових методів боротьби є значно меншими, адже досить складно встановити їхню участь і притягнути до відповідальності за порушення безпеки виборів. За допомогою такого організованого насилля недержавні суб'єкти виборчого процесу намагаються зруйнувати довіру та легітимність уряду і продемонструвати його нездатність гарантувати безпеку виборів.

У підсумку, можна виділити такі основні цілі використання насилля в умовах виборчого процесу:

- обмеження участі опозиційних кандидатів та виборців;
- недопущення виборів на окремій території чи у державі в цілому;
- маніпуляція кінцевими результатами голосування;
- дискредитація виборчого процесу і невизнання результатів волевиявлення;
- прагнення забезпечити повторне голосування або здійснити перерахунок голосів.

Висновки.

Таким чином, вивчення причин та механізмів виборчого насилля має важливе теоретичне і практичне значення, адже дозволяє зрозуміти яким чином політичні суб'єкти використовують фізичний примус, репресії, залякування, ув'язнення і погрози з метою

маніпуляції виборчим процесом та збільшення імовірності здобуття або утримання влади і політичного впливу. В межах нашого дослідження ми запропонували визначати виборче насилля як організоване або спонтанне застосування фізичної сили, примусу, репресій і переслідувань по відношенню до певних осіб, майна і власності з наміром досягнути політичних цілей, змінити поведінку виборців та перерозподілити владу на користь конкретної особи чи соціально-політичної групи.

Доведено, що причинами виборчого насилля є прагнення учасників виборчого процесу вплинути на результати голосування,

збільшити свою перевагу над конкурентами, залякати нелояльних виборців, позбавити прихильників опозиції можливості проголосувати, делегітимізувати виборчий процес та дискредитувати здатність влади підтримувати безпеку і функціонування політичних інститутів. Отже, подальше вивчення причин і закономірностей виборчого насилля дозволить ефективніше стримувати, запобігати і вирішувати політичні конфлікти в умовах виборчого процесу, що забезпечить політичним суб'єктам можливість безпечно реалізувати свої права, а також сприятиме розвитку демократичних інститутів.

Бібліографічні посилання / References

- Balcells, L. (2010). Rivalry and Revenge: Violence against Civilians in Conventional Civil Wars. *International Studies Quarterly*, 54(2), 291-313.
- Berenschot, W. (2020). Patterned pogroms: Patronage networks as infrastructure for electoral violence in India and Indonesia. *Journal of Peace Research*, 57(1), 171-184. <https://doi.org/10.1177/0022343319889678>
- Birch, S., Muchlinski, D. (2020). The Dataset of Countries at Risk of Electoral Violence. *Terrorism and Political Violence*, 32(2), 217-236.
- Brancati, D., Penn, E. (2023). Stealing an Election: Violence or Fraud? *Journal of Conflict Resolution*, 67(5), 858-892. <https://doi.org/10.1177/00220027221120595>
- Brosché, J., Fjelde, H., Höglund, K. (2020). Electoral violence and the legacy of authoritarian rule in Kenya and Zambia. *Journal of Peace Research*, 57(1), 111-125. <https://doi.org/10.1177/0022343319884983>
- Daxecker, U., Amicarelli, E., Jung, A. (2019). Electoral contention and violence (ECAV): A new dataset. *Journal of Peace Research*, 56(5), 714-723.
- Daxecker, U. (2020). Unequal votes, unequal violence: Malapportionment and election violence in India. *Journal of Peace Research*, 57(1), 156-170.
- Daxecker, U., Rauschenbach, M. (2023). Election type and the logic of pre-election violence: Evidence from Zimbabwe. *Electoral Studies*, 82.
- Fjelde, H. (2020). Political party strength and electoral violence. *Journal of Peace Research*, 57(1), 140-155. <https://doi.org/10.1177/0022343319885177>
- Fjelde, H., Höglund, K. (2022). Introducing the Deadly Electoral Conflict Dataset (DECO). *Journal of Conflict Resolution*, 66(1), 162-185.
- Gutiérrez-Romero, R., LeBas, A. (2020). Does electoral violence affect vote choice and willingness to vote? Conjoint analysis of a vignette experiment. *Journal of Peace Research*, 57(1), 77-92. <https://doi.org/10.1177/0022343319892677>
- Hafner-Burton, E., Hyde, S., Jablonski, R. (2018). Surviving Elections: Election Violence, Incumbent Victory and Post-Election Repercussions. *British Journal of Political Science*, 48(2), 459-488. <https://doi:10.1017/S000712341600020X>
- Ruiz-Rufino, R., Birch, S. (2020). The effect of alternation in power on electoral intimidation in democratizing regimes. *Journal of Peace Research*, 57(1), 126-139.
- Taylor, C., Pevehouse, J., Straus, S. (2017). Perils of pluralism: Electoral violence and incumbency in sub-Saharan Africa. *Journal of Peace Research*, 54(3), 397-411. <https://doi.org/10.1177/0022343316687801>
- von Borzyskowski, I., Kuhn, P. M. (2020). Dangerously informed: Voter information and pre-electoral violence in Africa. *Journal of Peace Research*, 57(1), 15-29. <https://doi.org/10.1177/0022343319885166>
- Wahman, M., Goldring, E. (2020). Pre-election violence and territorial control: Political dominance and subnational election violence in polarized African electoral systems. *Journal of Peace Research*, 57(1), 93-110.